

рос внедрения новых сельскохозяйственных технологий, в частности в сфере химизации, которые связаны с процессом улучшения качества сельскохозяйственной продукции и повышения производительности сельского хозяйства.

Ключевые слова: химизация, земельные угодья, минеральные удобрения, сельскохозяйственное производство

Summary. Zadera V. The accumulation of negative tendencies in the process of agricultural chemicals in the Ukrainian SSR (60 – 80s years of 20th century). This article focuses on the introduction of new agricultural technologies in the field of chemicals that are associated with the process of improving the quality of agricultural production and productivity in agriculture. The author analyzes the whole complex of the problems that had appeared during the agricultural intensification of the 60-80s of the 20th century in the Ukrainian Soviet Socialist Republic. It is pointed out that the development of the negative processes initiated the liberal decisions of the highest power bodies. The author regards the character of the use of chemical fertilizers demonstrates the negative influence of non-systematic large doses of fertilizers on the natural qualities of the ground. The destruction of the ground structure under the action of the heavy agricultural technique is mentioned. It is pointed out that influence of the negative technological factors increases the destructive process on the natural ground qualities and health of people. The author came to the conclusion that pure technological strategy of the development of the national economy agrarian sector that formed under the Soviet conditions had been principally unfit for the regulation of the complex of the economic, social and ecological factors which appeared in the process of the usage of the natural resources and on which the whole agriculture was based.

Key words: chemicalization, arable lands, chemical fertilizers, agricultural production

УДК 94(477)«1960/2002»:332.3

О. О. Мазур

ТРАНСФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РОСЛИННИЦТВА В УКРАЇНІ В 60-х рр. ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

У статті аналізується динаміка трансформації системи землекористування в Україні у 60-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст. і її віддзеркалення на обсягах виробництва основних видів рослинницької продукції.

Ключові слова: землекористування, земельні відносини, родючість ґрунтів, ґрунтозахисна система, протиерозійні заходи, бездефіцитний баланс гумусу

Постановка проблеми. Землеробство з найдавніших часів і по сьогодні складає основу сільського господарства України, оскільки 96% товарообігу АПК України становлять продукти землеробства. Вирішальну роль у формуванні такої структури сільськогосподарського виробництва України відіграла унікальна структура ріллі, вміст гумусу в якій становить 67,7%, і котра є неповторним продуктом багатоміліардної еволюції природи [1, 7]. Земельний фонд України – це безцінне національне багатство, здатне при його ефективному використанні забезпечити достойне життя громадян України.

Водночас розподіл земельного ресурсу України не має еколого-економічної обґрунтованості. Екологічна і структурна незбалансованість земельного фонду знижує ефективність використання та охорони земель, погіршує природну здатність відновлення родючості ґрунтів, знижує ефективність функціонування агроландшафтів. Економічні показники і, насамперед, урожайність сільськогосподарських культур свідчать про те, що земля, як головний засіб виробництва, використовується неефективно, а господарювання на ній здійснюється екстенсивними методами. Тому для подолання економічної кризи, як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку України, має розглядатись ефективний обіг земельно-ресурсного потенціалу та удосконалення земельних відносин. Необхідні радикальні заходи на основі комплексного підходу до сільськогосподарського виробництва на базі науково-технічного прогресу з урахуванням політичних, соціальних, економічних, матеріально-технічних, екологічних умов і, головне, з урахуванням історичного досвіду, тим більше досвіду, відмежованого від життєвих реалій незначним часовим проміжком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історики, економісти, аграрії в 1970–1980-х рр. ґрунтовно вивчали питання підвищення ефективності системи використання земель та інтенсифікації рослинницької галузі в Україні. У цій площині заслуговують на увагу, зокре-

ма, праці А. О. Бабича [1], В. С. Пастушенка [2], Н. К. Шикולי [3], Г. Канта [4] та ін. Однак у їхніх працях проглядається відверта обережність у визначенні причин низької ефективності землеробства означеного періоду. Об'єктивний погляд на причини цих проблем з'являється у працях, які побачили світ, починаючи з початку 1990-х рр. З-поміж них можна виділити доробок М. В. Зубця [5], П. І. Коренюка, О. Ф. Савченка [6], В. Юрчишина [7], П. П. Борщевського [8], А. С. Даниленка [9] та багатьох інших авторів.

Мета. Дослідити динаміку трансформації системи землекористування в Україні в 60-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст. і довести, що це прямо пропорційно відобразилося на обсягах виробництва основних видів продукції рослинництва.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб рослинництво було рентабельним і високоєфективним, а його продукція була конкурентоспроможною, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, потрібно, щоб ця продукція відповідала купівельній спроможності споживачів і була вигідною виробнику. А це можливо лише на основі високої культури землеробства, ефективної охорони земель, підвищення родючості ґрунтів, та при раціональному використанні природно-кліматичних ресурсів. Тобто – при інтенсивному розвитку землеробства.

На початку 1960-х рр. інтенсифікація сільськогосподарського виробництва висунула більш високі вимоги до вирішення питань організації території. У 1961 р. було створено проектні інститути по землевпорядкуванню (Укрземпроект) та їхні обласні експедиції, основні зусилля яких спрямовувалися на те, щоб за декілька років завершити внутрішньогосподарське землевпорядкування і ввести правильні сівозміни в колгоспах і радгоспах. У 1963–1965 рр. Укрземпроект розпочав розробку проектів внутрігосподарського землевпорядкування земель, підданих водній ерозії. Наприклад, такі проекти з одночасним вирішенням у них комплексу протиерозійних заходів були складені в Харківській області для 11 господарств Північнодонецької яружно-балкової системи на площі 52,4 тис. га, де ерозії піддавалось 51,8% земель; у Житомирській області для 10 господарств на площі 44,6 тис. га, де еродовано було 73,5% земель [10, 127].

Подальша робота по захисту ґрунтів велася у відповідності з Генеральною схемою протиерозійних заходів, розробленою в 1967 р. Особливо великі надії покладалися на розроблену Українським науково-дослідним інститутом землеробства ґрунтозахисну систему з контурно-меліоративною організацією території, за якою здійснювався розподіл орних земель по технологічних групах залежно від ступеня еродованості. Для кожної категорії розроблялися конкретні агротехнічні, господарські, лісомеліоративні, гідротехнічні заходи. Протиерозійні роботи включали також організацію території пасовиськ і багаторічних насаджень, державного обліку і обстеження земель, складання ґрунтових картограм, проектів освоєння зрошуваних земель. На ці заходи виділяли значні державні кошти.

Питання землевпорядкування досить часто спеціально розглядалися на пленумах та нарадах ЦК КПРС, ЦК КПУ та союзного і республіканського урядів, приймалася значна кількість регулюючих документів. Про це свідчать постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про негайні заходи щодо захисту ґрунтів від вітрової і водяної ерозії» (1967 р.) та постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи для поліпшення організації робіт із захисту ґрунтів від вітрової і водяної ерозії» (1975 р.) та численні інші постанови. У 1969 р. було запроваджено Типовий статут колгоспу, у 1970 р. прийнято Земельний кодекс, котрі регулювали земельні відносини в Україні [11, 238].

Для наукової розробки питань раціонального використання земельних ресурсів і захисту ґрунтів від ерозії, обліку й оцінки якості земель і прогнозів їхнього використання в 1968 р. був створений Державний науково-дослідний інститут земельних ресурсів.

У 1970–1980-х рр. зміст землевпорядних робіт розширився. В такому впорядкованому банку даних про ґрунти, як Земельний кадастр було систематизовано зведені дані, одержані шляхом численних хімічних аналізів та спостережень в усіх господарствах, на всіх масивах угідь, кожне з яких мало свою специфіку і особливості не тільки за контурами рельєфу, а й за фізичними, хімічними властивостями ґрунтів, їх кислотністю, засоленістю тощо. Це дозволило розробити пропозиції про найбільш раціональне природно-господарське використання всіх сільськогосподарських угідь.

Продовольча програма, прийнята в 1982 р., вирішення продовольчого питання в країні безпосередньо пов'язувала з підвищенням ефективності використання земель. У програмі

ззначалося, що виконання зазначених в ній завдань можливе лише на основі впровадження науково обґрунтованих систем землеробства, диференційованих по природно-економічних районах, тобто, безпосередньо пов'язано з організацією використання головного засобу виробництва в сільському господарстві – землі.

Не зважаючи на широкомасштабність зазначених вище заходів, на початку 1980-х рр. в Україні стало очевидним зниження рівня зростання багатьох видів сільськогосподарської продукції. Причина такої ситуації полягала в адміністративно-командній системі управління аграрним сектором, яка безпосередньо вплинула і на землевпорядні роботи. Нав'язування колгоспам і радгоспам зверху структури посівних площ, планів державних заготівель та поставок у союзний фонд сільськогосподарської продукції не давало змоги впроваджувати сівозміни і освоїти науково обґрунтовану систему землеробства. Потужні запаси професійних знань, які були задіяні при створенні Земельного кадастру, Продовольчої програми та інших наукових розробок використовувалися не в повному обсязі. На жаль, у більшості випадків ґрунтозахисна система та кадастр просто ігнорувалися. Звичним стало явище, коли навіть добре продумані накреслення зависали у повітрі, не отримуючи свого логічного завершення. Взагалі, характерною ознакою системи влади, що існувала в СРСР у зазначений період, була колективна безвідповідальність.

Протягом всього радянського періоду розвиток рослинництва в Україні забезпечувався, переважно, за рахунок постійного розширення ріллі при одночасному скороченні природних кормових угідь, та нагромадження в аграрному секторі матеріально-технічних ресурсів, що в кінці-кінців призвело до занепаду тваринництва і погіршення стану ґрунтів. Починаючи з повоєнних років, рівень розораності угідь в Україні постійно зростав. Станом на 1996 р. цей показник складав 82%, а в деяких областях (зокрема Тернопільській, Вінницькій) – 90%, і був найвищим у світі. Жодна розвинута країна світу ніколи не дозволяла собі такого, дбаючи про майбутні покоління. Так, у ФРН у 1996 р. було розорано 32%, в США – 20%, в Англії – 18,5% сільськогосподарських угідь [12, 15].

Такий рівень розораності угідь в Україні призвів до розвитку широкомасштабних ерозійних процесів, в результаті яких щорічні втрати ґрунту складали як в означений період, так і на сьогоднішній день 600 млн т, зокрема 20 млн т гумусу [13, 54].

У 1960–1990-х рр. найзагрозливішими ці процеси були в Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській, Вінницькій областях. У Черкаській області за період з 1961 р. по 1985 р. площа еродованих ґрунтів збільшилась на 84,5 тис. га або на 36%, втрата гумусу від ерозії складала 0,8 млн т на рік [12, 16].

При цьому потрібно враховувати, що відновити гумус там, де його втрачено, нереально, створити гумус там, де його ніколи не було, теж неможливо. У другій половині ХХ ст. бездефіцитний баланс гумусу в ґрунтах України намагалися забезпечувати за рахунок підвищених доз органічних добрив. Однак з часом стала очевидною недостатня ефективність цих заходів, оскільки 1 т гною створює всього 25–40 кг гумусу. Тому темпи втрати гумусу за останні 40 років ХХ ст. майже втричі перевищували темпи його відновлення за допомогою внесення органічних і мінеральних добрив [10, 73].

Негативно на стані земельних ресурсів позначилося також вилучення з обігу орних земель на несільськогосподарські потреби. Так, на дні штучних морів та водоймищ з урахуванням заболочених територій в Україні в кінці 1990-х рр. опинилося 2,4 млн га родючих земель [10, 85]. Значні сільгоспугіддя відводились під будівництво промислових підприємств.

Починаючи з 1991 р., за час здійснення земельної реформи до 2002 р. відбулися суттєві зміни в структурі земель, зокрема площа сільськогосподарських угідь зменшилась більш як на 200 тис. га, а ріллі – більш як на 900 тис. га, площа багаторічних насаджень зменшилась на 112,8 тис. га. Одночасно значно збільшились площі: перелогів – на 371,4 тис. га; сіножатей і пасовищ – на 441,5 тис. га; лісів і вкритих лісовою рослинністю площ – на 769,6 тис. га. [14, 46].

У процесі реформування земельних відносин уже в 1995 р. колгоспи було реорганізовано в колективні сільськогосподарські підприємства та акціонерні товариства на основі колективної власності на землю. Всього було створено понад 37 тис. фермерських господарств на площі 834 тис. га. Здійснення земельної реформи до 2003 р. ґрунтувалося на реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств. Зокрема, на засадах приватної власності на землю було організовано 8183 сільськогосподарські товариства з обмеженою відповідальністю на площі 11325 тис. га (30,8%), 5602 – приватно-орендних

підприємств на площі 5551 тис. га (15,2%) та 2449 сільськогосподарських кооперативів на площі 3662 тис. га (10,8%) [15, 29]. Понад 14,3 млн га, у тому числі 13,9 млн га сільськогосподарських угідь на початок 2002 р. перебувало у використанні громадян України [15, 30].

На території колишніх колгоспів та радгоспів з'явилося багато землевласників в особі як юридичних, так і фізичних осіб. Це значно ускладнило використання земель. Докорінні зміни в перерозподілі земель не супроводжувалися відповідним землевпорядним забезпеченням, що призвело до появи недоліків у землекористуванні, погіршення якості використання й охорони земель. Окрім того, з'явилися великі площі земель, які потребують особливих умов використання. Наприклад, це водоохоронні зони, захисні зони вздовж трубопроводів, залізниць, ліній електропередач, забруднені і еродовані землі та ін. Однак займатися землевпорядкуванням стало економічно не вигідно як новим землевласникам, так і державі.

У переважній більшості сільськогосподарських підприємств в 1990-х рр. порушувалися сівозмінні, що призвело до зниження родючості ґрунтів, їх виснаження. Але, якщо на початку 1990-х рр. завдяки внесенню 8,6 т/га органічних добрив втрати гумусу значною мірою компенсувалися, то на початку XXI ст. і нині при внесенні 1,3 т/га органічних добрив дефіцит гумусу збільшився майже в 5 разів [13, 171].

Таким чином, наслідки земельної реформи для системи землекористування України носили негативний характер.

У свою чергу трансформація системи землекористування прямо пропорційно віддзеркалювалася на урожайності та обсягах виробництва основних видів рослинницької продукції. Так, протягом зазначеного періоду позитивною була тенденція зменшення ріллі, що давало можливість концентрувати засоби інтенсифікації виробництва на менших територіях, а вивільнену з обробітку землю переводити в кормові угіддя, що надзвичайно корисно для відновлення природної родючості ґрунтів. За даними статистики, за останні 40 років XX ст. посівні площі у всіх категоріях господарств України зменшились на 6133 тис. га чи на 18,3%, зокрема з 1990 по 2002 р. – на 4992 тис. га чи на 14,5% [16, 189; 14, 53].

Площа посіву головної продовольчої культури – пшениці була найбільшою у 1980 р. і складала 8 млн га, в 2002 р. вона скоротилася до 7145 тис. га. Площа посівів кукурудзи була найбільшою у 1960 р. і становила 3037 тис. га. В 1990 р. спостерігалось істотне зменшення посівів цієї культури до 1227 тис. га, а на початку XXI ст. площі її посівів знову кардинально розширюються. Так, у 2002 р. кукурудзою було зайнято 2787 тис. га, тобто 91,6% відносно площ 1960 р. [16, 190; 14, 54]. У 2002 р. було зафіксовано найбільші площі посівів ячменю та соняшнику. Так, під ячменем було 4513 тис. га, а посіви соняшнику розширились до 2769 тис. га, або 184% відносно посівних площ цієї культури в 1960 р. [14, 54].

А от посівні площі таких технічних культур, як цукрові буряки та зернобобові культури, значно скоротилися. Так, якщо у 1980 р. цукровими буряками було зайнято 1775 тис. га, то в 2002 р. – лише 932 тис. га, зернобобові у 1990 р. вирощували на 1424 тис. га, а в 2002 р. – лише на 495 тис. га, що складало 34,7% рівня 1990 р. [17, 87; 14, 54].

При цьому структура посівних площ протягом означеного періоду теж змінювалась. Так, в 1960 р. зернові культури в структурі посівів становили 40,9%; технічні культури – 10,6; зокрема соняшник – 4,5; кормові культури – 40%, в 1980 р. ці цифри були відповідно: 49; 12,1; 5,0; 31,8%, у 1990 р. – 45; 11,6; 5,0; 37%, і в 2002 р. – 57,2; 14,8; 10,1; 11,8% [16, 191; 17, 89; 14, 57].

Таким чином, ми бачимо, що за останні 40 років XX ст. відбувається перерозподіл посівних площ на користь зернових – з 40,9% у 1960 р. до 57,2% у 2002 р., відбувається майже чотирикратне скорочення частки кормових культур – з 40% у 1960 р. до 11,8% у 2002 р., що зумовлено зменшенням поголів'я худоби, а тенденція збільшення посівних площ під соняшником з 4,5% у 1960 р. до 10,1% у 2002 р. пояснюється переорієнтацією галузі рослинництва на вирощування культур на експорт.

Також в означений період відбувалися значні коливання урожайності основних сільськогосподарських культур. Найвищого піку врожайність майже всіх культур досягла в 1990 р. Так, якщо в 1960 р. урожайність пшениці становила 17,2, кукурудзи – 18,1, в 1980 р. ці цифри були відповідно: 26,5; 27,2 ц/га, то в 1990 р. – 40,2; 38,7 ц/га [16, 353; 17, 427]. Таким чином, урожайність пшениці в 1990 р. перевищила відповідний показник 1960 р. у 2,3, кукурудзи – у 2,1. У 2002 р. урожайність цих культур була скромнішою: пшениці – 30,5, кукурудзи – 35,2 ц/га [14, 597].

По таких культурах як ячмінь, цукрові буряки ситуація була подібною. Так, якщо в 1960 р. урожайність ячменю складала 22,6; цукрових буряків – 218 ц/га, у 2002 р. ці цифри були відповідно: 25; 189,3 ц/га, то у 1990р. – 33,8; 275 ц/га. [16, 353; 14, 597; 17, 427].

Такі коливання в урожайності сільськогосподарських культур зумовили і зміни їх валових зборів. Найбільший урожай зернових в Україні було зібрано в 1990 р., і становив він 51 млн т. При цьому 30374 млн т, тобто 59,5% становила пшениця. У 2002 р. було зібрано 37995 млн т зернових, що складало 74,5% урожаю 1990 р., а зокрема пшениці було зібрано 67,7% рівня 1990 р. [14, 638]. У 2002 р. збір цукрових буряків зменшився в 3 рази порівняно з 1980 р. і складав 14452 тис. т, збір зернобобових – у 5 разів і складав 809 тис. т. У 2002 р. набагато більше ніж у попередні десятиліття було зібрано лише соняшнику, як однієї з головних експортних культур. У 2002 р. його зібрали 3270 тис. т, що складало 120% валового збору 1990 р., 144,9% – 1980 р. і 196,5% – 1960 р. [14, 638].

Отже, за останні 40 років ХХ ст. найурожайнішим був 1990 р. Це був найпродуктивніший для сільського господарства України рік за всі роки її існування.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зробити декілька узагальнень. По-перше: в Радянській Україні, починаючи з першої половини 1960-х рр. і до 1991 р., проблемам землекористування приділялося багато уваги на державному рівні. Для наукової розробки питань раціонального використання земельних ресурсів і захисту ґрунтів від ерозії, обліку і оцінки якості земель було створено Державний науково-дослідний інститут земельних ресурсів. На втілення в життя цих розробок виділялися значні державні кошти.

По-друге: не зважаючи на те, що радянська адміністративно-командна система управління аграрним сектором зводила майже нанівець добре продумані наукові розробки вчених-аграріїв, результати надзвичайно успішного 1990-го господарського року свідчать про відносну ефективність її заходів землевпорядкування та землекористування.

По-третє: починаючи з 1991 р., за час здійснення земельної реформи до 2002 р. відбулися суттєві зміни в структурі земель, і зміни на перший погляд позитивні. Однак, при ґрунтовному дослідженні стає зрозуміло, що наслідки земельної реформи для системи землекористування України виявилися негативними. Докорінні зміни в перерозподілі земель не супроводжувалися відповідним землевпорядним забезпеченням, що призвело до погіршення якості й охорони земель, що негайно позначилося на зниженні обсягів виробництва основних видів продукції рослинництва в кінці 1990-х – на початку ХХІ ст.

Список використаної літератури

1. Бабич А. О. Світові земельні, продовольчі і кормові ресурси / А. О. Бабич. – К. : Аграрна наука, 1996. – 556 с.
2. Пастушенко В. Сівозміни в Україні / В. Пастушенко. – К. : Урожай, 1972. – 351 с.
3. Шикла Н. К. Почвозащитная система земледелия / Н. К. Шикла. – Х. : Прапор, 1987. – 197 с.
4. Кант Г. Земледелие без плуга / Г. Кант. – М. : Колос, 1980. – 157 с.
5. Зубець М. В. Напрями економічного зростання агропромислового комплексу України / М. В. Зубець. – К. : Аграрна наука, 1999. – 56 с.
6. Коренюк П. І. Роль сировинної бази у формуванні стратегії національної продовольчої безпеки України в ХХІ ст. / П. І. Коренюк, О. Ф. Савченко // Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в ХХІ ст. – К. : ІАЕ, 2001. – С. 308–311.
7. Юрчишин В. Сільське господарство України в порівнянні з іншими країнами / В. Юрчишин. – К. : ІАЕ УААН, 1997. – 34 с.
8. Борщевский П. П. Рациональная специализация сельскохозяйственного производства Украинской ССР / П. П. Борщевский [и др.] ; под ред. Г. С. Фтомова. – К. : Наук. думка, 1989. – 200 с.
9. Даниленко А. С. Проблеми реформування земельних відносин в Україні / А. С. Даниленко // Економіка АПК. – 2000. – № 2. – С. 34–40.
10. Иванух Р. А. Природные ресурсы сельскохозяйственного производства Украинской ССР / Р. А. Иванух. – К. : Вища школа, 1985. – 207 с.
11. Земельні відносини в Україні. Законодавчі акти і нормативні документи. – К. : Урожай, 1998. – 816 с.
12. Мудрак А. Т. Улучшать использование земель Черкасской области / А. Т. Мудрак, В. М. Килочко // Земледелие. – 1986. – № 11. – С. 15–18.
13. Третьяк А. М. Історія земельних відносин і землеустрою в Україні : навч. посіб. / А. М. Третьяк. – К. : Аграрна наука, 2002. – 280 с.
14. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К. : Техніка, 2003. – 600 с.
15. Рижук С. М. Розвиток державного регулювання агропромислового виробництва в Україні в умовах ринкової економіки / С. М. Рижук // Матеріали IV Всеукраїнського конгр. вчених економістів-аграрників, 25–26 червня 2002 р., м. Київ. – К., 2002. – С. 26–45.

16. Сельское хозяйство СССР : стат. сборник. – М. : Статистика, 1971. – 711 с.
17. Сельское хозяйство СССР : стат. сборник. – М. : Финансы и статистика, 1988. – 535 с.

Одержано редакцією 24.01.2014
Прийнято до публікації 15.05.2014

Аннотация. Мазур О.О. Трансформация системы землепользования и тенденции развития растениеводства в Украине в 60-е гг. XX в. – в начале XXI в. В статье анализируется динамика трансформации системы землепользования в Украине в 1960-е гг. XX в. – в начале XXI в. и ее отображение на объемах производства основных видов растительной продукции. Обосновано вывод о том, что последствия земельной реформы 1990-х гг. для системы землепользования Украины имели отрицательный характер, поскольку основательные изменения в перераспределении земли не сопровождались соответствующим землеупорядительным обеспечением.

Ключевые слова: землепользование, земельные отношения, плодородие почвы, почвозащитная система, противозерозионные мероприятия, бездефицитный баланс гумуса

Summary. Mazur O. The transformation of system of land use and development trends of crop production in Ukraine in the 60s years of 20th century – the beginning of 21st century. This article analyzes the dynamics of transformation the system of land use in Ukraine in the 60s of XX – the beginning of XXI and its reflection in the output of major crop production. The conclusion is that in Soviet Ukraine from the first half of 1960 and to 1991 the problems of land received much attention at the state level. Despite the fact that the Soviet administrative-command system of agricultural sector drove almost to nothing most well-designed scientific developments scholars farmers, the successful 1990 financial year shows the relative effectiveness of land use. Based on statistical analysis, which demonstrated that the effects of the land reform of the 1990s for a system of land tenure Ukraine were negative, as radical changes in the redistribution of land is not accompanied by the appropriate land-management software.

Key words: land use, land relations, soil fertility, crop yield, soil system, anti-erosion measures, deficit-free balance humus

УДК 94(477.6)«19»:007:304:070

Ю. О. Ніколаєць

ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ МАС-МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ ДОНБАСУ НАПРИКІНЦІ 80 – У 90-х рр. XX ст.

У статті проаналізовано контент мас-медіа Донбасу, пов'язаний із висвітленням політичних подій кінця 80-х – 90-х рр. XX ст. Визначено основні топіки публікацій та обставини, що впливали на їх формування. Висвітлено основні уявлення про «донецьку ідентичність», сформовані впродовж 90-х рр. XX ст.

Ключові слова: контент-аналіз, критичний дискурс-аналіз, Донбас, мас-медіа, політична діяльність, регіоналізм

Зростання ролі мас-медіа у розвитку суспільства посилює вагу мас-медійного дискурсу у спрямуванні суспільно-політичного і соціально-економічного життя. Ставлення споживачів інформації до подій та осіб найчастіше залежить від перших оцінок і суджень, що потрапили до засобів масової комунікації. Тому дискурс фактично перетворився на арену політичної і соціальної боротьби, виступаючи як інструмент соціального і концептуального конструювання і домінування. Надзвичайну загрозу в цьому сенсі становить поширення різного роду фобій у сфері етнополітики, заснованих на переконаченні історичних фактів та подій сьогодення.

Особливо поширеним протистоянням зацікавлених сторін на полі мас-медійного дискурсу, як правило, виявляється на теренах прикордонних регіонів у дискурсах про міжнаціональні, міжетнічні конфлікти, формування поселенської структури населення поліетнічних регіонів та регіональної ідентичності. Причому ЗМІ не лише висвітлюють певні події, але й виступають одним із засобів забезпечення їх настання та розвитку у бажаному для політичного керівництва руслі [1].

Власне наприкінці XX – на початку XXI ст. змінювалося саме трактування терміну «дискурс». Якщо у 60-і рр. XX ст. у якості «дискурсу» розглядалася певна узгоджена послідовність